

**Περικειμενικές παρεμβάσεις στα διηγήματα του Αλέξανδρου
Παπαδιαμάντη προσαρμοσμένα στη Νεοελληνική για παιδιά και
νέους από τον εκδοτικό οίκο *Άγκυρα***

Νικολέττα Κόρκα

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης

<https://doi.org/10.26262/st.v0i12.8867>

Abstract: Classic literary works in the Western World have been intralingually translated and retranslated in order to meet the needs of an ever-changing society. In Greece we find numerous adaptations of 19th century works addressed to underage readers, an example being the works of Alexandros Papadiamantis. These works present valuable psychographic and an ethnographic depictions of the simple man of that time. The object of the research is the comparative study of Papadiamantis' short stories and their translation into Modern Greek for children, as found in the books by the publishing house "Agyra" and attributed by different translators. The study of synchronic and diachronic retranslations allows us to draw conclusions about translational customs of each era. Great attention was paid to iconographic representations and paratextual data of the books, as they make up for a large part of the narration and reveal important information regarding the translation techniques. An additional goal of this research is discussing whether or not intralingual translation of Papadiamantis' short stories is legitimate. Until today theories of interlingual translation were being used to map the unexplored field of intralingual translation. To that end, the study draws methodological tools from the field of interlingual translation and, more specifically, the theory of "Descriptive Translation Studies".

Keywords: Intralingual Translation of Classic Literary Works, Literary Adaptations for Children, Paratextual Elements in Literary Books, Translations and Retranslations, Alexandros Papadiamantis Translated into Modern Greek.

1. Εισαγωγή

Η ενδογλωσσική μετάφραση αντιμετωπίζονταν κατά παράδοση με κατάφωρη καχυποψία από ορισμένους επιστημονικούς κλάδους, όπως η λογοτεχνία και η φιλολογία, εφόσον αντιπροσώπευε την πτώση από ένα ανώτερο γλωσσικό και λογοτεχνικό σύστημα, από ένα υψηλό πρωτότυπο, σε ένα πιο εύληπτο κείμενο. Αντίσταση, εντούτοις, συναντούσε μέχρι πρόσφατα και εντός των μεταφραστικών σπουδών, εφόσον ορισμένοι θεωρητικοί της μετάφρασης, όπως ο Newmark (1999), έμμεσα αποκλείουν την ενδογλωσσική μετάφραση από τις μεταφρασεολογικές μελέτες (Tymoczko 2005). Ως απόρροια, συναντάμε πολύ λιγότερες έρευνες για την ενδογλωσσική μετάφραση απ' ό,τι για τη διαγλωσσική μετάφραση.

Η Baker (1998) επισημαίνει στον πρόλογο του *Routledge Encyclopaedia of Translation Studies* «Η ενδογλωσσική μετάφραση δεν είναι τόσο δευτερεύον ζήτημα όσο υποδηλώνει η υπάρχουσα βιβλιογραφία για τη μετάφραση. [...] Δεν γνωρίζω καμία έρευνα που να εξετάζει συγκεκριμένα τα φαινόμενα της ενδογλωσσικής ή διασημειωτικής μετάφρασης. Έχουμε πράγματι ταξινομήσεις όπως του Jakobson, οι οποίες μας προειδοποιούν για την πιθανότητα τέτοιων φαινομένων, διασημειωτικών

και ενδογλωσσικών, αλλά δεν κάνουμε καμία πραγματική χρήση αυτών των ταξινομήσεων σε ερευνητικό πλαίσιο».

Το 2008, όμως, η Zethsen την προσέγγισε ερευνητικά και ανέδειξε τις ομοιότητες και τις διαφορές ανάμεσα στη διαγλωσσική και ενδογλωσσική μετάφραση. Σύμφωνα με τη Zethsen (2009: 810) «χρειαζόμαστε πολύ πιο εμπειρική έρευνα για να παρέχουμε μια ολοκληρωμένη περιγραφή της ενδογλωσσικής μετάφρασης και των ομοιοτήτων και διαφορών μεταξύ της ενδογλωσσικής και της διαγλωσσικής μετάφρασης».

Ελλείπει αυτόνομου μοντέλου μελέτης της ενδογλωσσικής μετάφρασης η Zethsen (2009: 808), προέβη σε κάποιες παρατηρήσεις προκειμένου να την εξετάσει. Διαπίστωσε ότι τόσο στη διαγλωσσική όσο και στην ενδογλωσσική μετάφραση υιοθετούνται ίδιες στρατηγικές και επιδιώκονται οι ίδιες στοχεύσεις, δηλαδή η διασφάλιση της κατανόησης του νοήματος από τον πολιτισμό-στόχος. Ακόμη, τεχνικές, όπως οι προσθήκες, παραλείψεις, παραφράσεις, κ.ά. όχι μόνο συναντιούνται και στα δύο είδη μετάφρασης, αλλά στην ενδογλωσσική εμφανίζονται σε εκτενέστερο βαθμό (Korning-Zethsen 2009: 808). Η τεχνική, εντούτοις, που θεωρήθηκε τεχνική-κλειδί στην ενδογλωσσική μετάφραση από την Korning-Zethsen είναι η απλοποίηση (“simplification”) (βλ. και Ersland 2014: 17). Οι παραπάνω ομοιότητες μας οδηγούν, επίσης, στη συνειδητοποίηση ότι τα τελευταία χρόνια οι ακαδημαϊκοί μελετούν την ενδογλωσσική μετάφραση χρησιμοποιώντας τις ίδιες μεθόδους με τις οποίες εξετάζουν και τη διαγλωσσική.

Το φαινόμενο της ενδογλωσσικής μετάφρασης το συναντάμε συχνά κατά τη διασκευή κλασικών λογοτεχνικών έργων. Όταν πρόκειται, εντούτοις, για λογοτεχνικά κείμενα που μεταφράζονται για παιδιά εμπλέκονται και άλλοι παράγοντες. Στις διασκευές κλασικών λογοτεχνικών έργων για παιδιά, τα οποία αρχικά απευθύνονταν σε ενήλικο κοινό, ο Genette (1997: 228-230), διακρίνει δυο διαφορετικούς -διαμετρικά αντίθετους- τρόπους μεταμόρφωσης-μετασχηματισμού (“transformation”), τους οποίους ορίζει ως καθαρά ποσοτικούς. Ο πρώτος τρόπος μετατροπής-μετάπλασης ενός κειμένου συνίσταται στην προσπάθεια συντόμευσής του περικοπτοντάς το (“reduction”), ενώ ο δεύτερος τρόπος συνίσταται στην επέκταση-επιμήκυνση του κειμένου, διαδικασία που την αποκαλεί επαύξηση-προσθήκη (“augmentation”). Στο πλαίσιο της συντόμευσης για λόγους ηθικοπλαστικούς ή για την εξυπηρέτηση της παιδαγωγικής δεοντολογίας, ο Genette χρησιμοποιεί τον όρο κάθαρση (“expurgation”), όταν, δηλαδή, από το αρχικό κείμενο αποσιωπάται όχι μόνο ό,τι μπορεί να κάνει τους νεαρούς αναγνώστες να βαρεθούν ή ό,τι υπερβαίνει τις αντιληπτικές τους ικανότητες, αλλά και οτιδήποτε θα μπορούσε να τους «σοκάρει», να τους «προβληματίσει» ή να «διαταράξει» την αθωότητά τους. Πολλές φορές, μάλιστα, λογοκριτικά και ηθικοπλαστικά, για λόγους παιδαγωγικής δεοντολογίας, μπορεί να λειτουργήσει, εκτός από την αφαίρεση, ακόμη και η προσθήκη επεξηγηματικών, δικαιολογητικών ή αποτρεπτικών σχολίων που απευθύνονται στο νεαρό αναγνώστη, ώστε να μην επαναλάβει «τα λάθη του ήρωα» (Genette 1997b: 234-235). Όλες αυτές οι ελευθερίες που λαμβάνει ο μεταφραστής κατά τη μεταφραστική διαδικασία για παιδιά είναι θεμιτή και απαραίτητη, σύμφωνα με τη Shavit (1986: 112-113), αρκεί να τηρούνται δύο βασικές αρχές, που διέπουν εν γένει τη μετάφραση για παιδιά. Η πρώτη αφορά την προσαρμογή του κειμένου, ώστε αυτό να γίνει κατάλληλο και χρήσιμο για το παιδί, βάσει των αποδεκτών κοινωνικών αντιλήψεων σε μια ορισμένη χρονική στιγμή. Η δεύτερη αφορά την προσαρμογή της πλοκής, των χαρακτήρων και της γλώσσας βάσει των αντιληπτικών και αναγνωστικών ικανοτήτων του ανηλίκου σύμφωνα με την εκάστοτε κοινωνία (Shavit 1986: 112-113 στο Κανατσούλη 2002: 184).

2. Μεταφράζοντας κανονιστική λογοτεχνία για παιδιά και νέους

Οι μεταφράσεις κλασικών λογοτεχνικών έργων ως επανεκδόσεις για ανηλίκους χαρακτηρίζονται συχνά ως διασκευές από τους εκδοτικούς οίκους και κυκλοφορούν ως τέτοιες, ώστε να μην σηματοδοτηθεί ή υπονοηθεί η απόσταση του πρωτοτύπου από το μεταφρασμένο έργο, όπως πιθανώς θα δινόταν αυτή η εντύπωση με τη χρήση του όρου «μετάφραση». Υπό την ίδια έννοια, στην περίπτωση των ενδογλωσσικών μεταφράσεων, υιοθετείται συχνά, ακόμη, ο όρος «μεταγραφή» προκειμένου να υποδειχθεί μια πιο ανεπαίσθητη συνολική μεταφραστική παρέμβαση στο πρωτότυπο, ανεξαρτήτως αν αυτό συχνά δεν ισχύει. Ένα από τα πιο διαδεδομένα είδη διασκευής είναι αυτών των διασκευών κλασικών κειμένων, των έργων, αρχικά αποτεινόμενων σε ενηλίκους (Κανατσούλη 2011: 81) και όταν μιλάμε για κλασική λογοτεχνία, εννοούμε τα έργα, τα οποία διαβάστηκαν, αγαπήθηκαν στη διάρκεια των αιώνων (Κανατσούλη 2018: 195) και έθεσαν κανόνες για τη μεταγενέστερη λογοτεχνική παραγωγή.

Τα τελευταία χρόνια έχουν πληθύνει οι διασκευές κλασικών λογοτεχνικών κειμένων, κυρίως πεζών, οι οποίες εκδίδονται στο πλαίσιο «λογοτεχνικών σειρών για παιδιά» και σκοπεύουν, όπως υποστηρίζεται, να καλύψουν ένα κενό στην ελληνική πραγματικότητα (Καλογήρου 2000: 9). Η «ιδιοποίηση» έργων από το ανήλικο (παιδικό-προεφηβικό-εφηβικό) αναγνωστικό κοινό σηματοδοτεί και "στιγματίζει" ιστορικά και ειδολογικά τη μετάβαση από τη λογοτεχνία για μεγάλους στη λογοτεχνία για παιδιά περισσότερο από όσο οι μεταφράσεις και οι διασκευές λογοτεχνικών έργων που απευθύνονταν αρχικά στους ενηλίκους (Εσκαρπί 1995: 77-93). Η ανάδειξη της παιδικής ηλικίας, των προβλημάτων του παιδιού μέσα στην κοινωνία, την οικογένεια, το σχολείο και ο προσανατολισμός στα κοινωνικά και ηθικά προβλήματα του λαϊκού και περιθωριοποιημένου ανθρώπου στη λογοτεχνική παραγωγή του 19^{ου} αιώνα οδήγησε τους νέους στην ιδιοποίηση έργων συγγραφέων στον δυτικό κόσμο και, ως εκ τούτου, στην κυκλοφορία πολλών διασκευών και μεταφράσεων, όπως συνέβη στην Αγγλία και με τα έργα, για παράδειγμα, του Charles Dickens (Escarpit 1995 στο Κονταξή & Τσιλιμένη 2020: 129).

3. Ο Παπαδιαμάντης, μεταφράσιμος ή μη μεταφράσιμος;

Ο Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης αποτελεί έναν από τους συγγραφείς που έχει ιδιοποιηθεί και μεταφραστεί για παιδιά. Η ιδιαίτερη γλώσσα και η μεστή καθαρεύουσα, που χρησιμοποιεί, αλλά και οι σκιαθίτικοι ιδιοματισμοί που προξενούν δυσκολίες ακόμη και στον σύγχρονο ενήλικο ελληνόφωνο αναγνώστη, οδήγησε στην ενδογλωσσική μετάφραση των έργων του. Πέραν, όμως, αυτών των γλωσσικών επιλογών του συγγραφέα, ιδιαίτερη είναι και η ιδιόλεκτός του σε σημείο που σε ορισμένες περιπτώσεις οι μελετητές του δυσκολεύονται να τοποθετήσουν σε κάποιο γλωσσολογικό πλαίσιο την πατρότητα λέξεων και διχάζονται για το εάν πρόκειται για λογοτεχνικό ιδιότυπο ή αποκλειστική εφεύρεση του κλασικού δημιουργού (Καλοσπύρος 2002: 187). Ωστόσο, όχι μόνον η γλώσσα, αλλά και η χρονική και η πολιτισμική απόσταση του πρωτοτύπου μπορεί να δημιουργήσουν δυσκολίες στην κατανόηση των διηγημάτων του και καθιστούν πιθανώς αναγκαία τη μετάφραση τους, και δη, όταν αυτή απευθύνεται σε ανήλικους αναγνώστες. Τα παιδιά, παρόλη την εξέλιξη της τεχνολογίας και την εύκολη πρόσβαση στην πληροφορία, έχουν περιορισμένες εμπειρίες και γνώσεις όσον αφορά παρελθοντικά πολιτισμικά και γλωσσικά δεδομένα. Επομένως, δυσκολεύονται σε κάποιο βαθμό να κατανοήσουν τα διηγήματα του Παπαδιαμάντη (Ζουμπουλάκης 2016: 76-78). Το πρόβλημα που συναντάμε στην περίπτωση του έργου του Παπαδιαμάντη δεν είναι απλώς γλωσσικό ή

πολιτισμικό, αλλά είναι θέμα αναγνωσιμότητας. Θα πρέπει να αναρωτηθούμε, εάν σε πρώτο επίπεδο το πρωτότυπο έργο του Παπαδιαμάντη είναι αναγνώσιμο στην πρωτότυπή του μορφή και όχι σε επίπεδο απλώς λεξιλογικό.

Ο Γεώργιος Βαλέτας (2005: 155) θέτει πολύ εύστοχα το ερώτημα: «Και μιλά στις ψυχές μας σήμερα; Και με ποια γλώσσα, και με ποιο νόημα; Είναι ο συγγραφέας των ολίγων, ή περιορίστηκε από μας και από τις συνθήκες της εκδοτικής [ενν. παραγωγής] και ερμηνείας του έργου του μέσα στους λίγους μορφωμένους και προηγμένους; Θα διαβάζεται τάχα ύστερ' από πενήντα χρόνια στη γλωσσική μορφή όπου μας παραδόθηκε, ή μήπως θα 'πρεπε να διασκευαστεί και να μεταφραστεί, και με ποια ωφέλεια και σκοπιμότητα ή αισθητική ζημία και φθορά;». Αυτή η μεταφραστική και εκδοτική πρωτοβουλία βρήκε τόσο υποστηρικτές, όσο και επικριτές, οι οποίοι θεωρούν ότι η ενδογλωσσική μετάφραση του Παπαδιαμάντη δεν είναι παρά αμήχανες και μάταιες απόπειρες αποτύπωσης της γλώσσας του στη δημοτική (Καραγεωργίου 2011: 132). Σχετικά με την προσπάθεια προσέγγισης των κειμένων από μέρους των ανήλικων αναγνωστών, ο Ζουμπουλάκης επισημαίνει με πολύ ξεκάθαρο τρόπο (2011): «Δοθέντος ότι τα κείμενα δεν αλλάζουν, υπάρχει περίπτωση να αλλάξουν οι αναγνώστες, να αλλάξει δηλαδή η γλωσσική παιδεία τους; Σε συνθήκες μαζικοδημοκρατικής εκπαίδευσης, αυτό είναι αδύνατο».

Αυτή τη δυσκολία κατανόησης των έργων του σημαντικότερου Έλληνα πεζογράφου έχουν αντιληφθεί οι εκδοτικοί οίκοι, οι οποίοι εδώ και ενενήντα χρόνια περίπου, έχουν προχωρήσει σε μεταφράσεις, αναμεταφράσεις, αποδόσεις και προσαρμογές, διασκευές και μεταγλωττίσεις, όπως τις έχουν ονοματοδοτήσει, των έργων του Παπαδιαμάντη που απευθύνονται σε παιδιά και νέους.

4. Υλικό μελέτης και μεθοδολογικές παρατηρήσεις

Για τη συγκριτική μελέτη των κειμένων-πηγή και των μεταφρασμένων κειμένων, σημασία έχει, αρχικά, η επιλογή της πρωτότυπης έκδοσης. Στην παρούσα έρευνα ως ερευνητική βάση, ως πηγή άντλησης, δηλαδή, των πρωτότυπων κειμένων, επιλέχθηκε η κριτική έκδοση του Ν.Δ. Τριανταφυλλόπουλου, με τίτλο, *Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, Άπαντα που κυκλοφόρησε το 1981, 1982, 1984, 1985, 1988 σε πέντε τόμους από τον εκδοτικό οίκο «Δόμος»*. Αναφορικά με τα κείμενα-στόχος, αντικείμενο μελέτης θα αποτελέσουν οι εκδόσεις που κυκλοφόρησαν από τον εκδοτικό οίκο «Άγκυρα». Πιο συγκεκριμένα, το 1963 κυκλοφορεί το βιβλίο *Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, Τα παιδικά διηγήματα* με την αναγραφή απόδοση στη δημοτική από τον Διονύσιο Μπατιστάτο, σε εικονογράφηση από τον Μιχάλη Βενετούλια και το εξώφυλλο σχεδιασμένο από τον Θ. Ανδρεόπουλο. Το 1964 εκδίδεται, ακόμη, το βιβλίο *Πατριωτικά, Παπαδιαμάντη, Χρήστος Μηλιόνης και άλλα διηγήματα* σε απόδοση στη δημοτική από τον Γεώργιο Τσουκαλά, σε εικονογράφηση από τον Μιχάλη Βενετούλια και με σχεδιασμό εξωφύλλου, άλλη μια φορά, από τον Θ. Ανδρεόπουλο. Το αναγνωστικό κοινό έδειξε ενδιαφέρον για τις δύο προηγηθείσες εκδόσεις, γι' αυτό το 1969 εκδίδεται το βιβλίο *Παπαδιαμάντης Χριστουγεννιάτικα διηγήματα*, στην ίδια σειρά «Βιβλιοθήκη: Παιδική λογοτεχνία 'Άγκυρας'», σε μετάφραση για άλλη μια φορά από τον Διονύσιο Μπατιστάτο και εικονογράφηση από τον Νίκο Καστρινάκη. Τα παραπάνω βιβλία, αφού επανεκδόθηκαν τα επόμενα χρόνια μέχρι και το 1999, με κάποιες διαφοροποιήσεις στα εξώφυλλα και στις εικονογραφήσεις, σταμάτησαν να κυκλοφορούν και η «Άγκυρα» προέβη στην έκδοση δύο νέων βιβλίων, με τίτλο *Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, Χριστουγεννιάτικα διηγήματα. Με τα πρωτότυπα κείμενα και μεταφορά σε απλούστερη γλώσσα: Για παιδιά και νέους*, το 2001, και *Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, Διηγήματα για παιδιά και νέους. Με τα πρωτότυπα κείμενα και*

μεταφορά σε απλούστερη γλώσσα: *Για παιδιά και νέους*, το 2002 σε μετάφραση από την Καίτη Χιωτέλλη, ενώ η εικονογράφηση πραγματοποιήθηκε από την Ελένη Τσακμάκη και η σύνθεση εξωφύλλου από τον Δημήτρη Αρβανίτη.

Ο λόγος επικέντρωσης στο συγκεκριμένο υλικό έγκειται στο γεγονός ότι ο εκδοτικός οίκος «Άγκυρα» έχει προβεί στην έκδοση των περισσότερων βιβλίων με μεταφράσεις των διηγημάτων του Παπαδιαμάντη για παιδικό αναγνωστικό κοινό, και μάλιστα από διαφορετικούς μεταφραστές, συγκριτικά με άλλους εκδοτικούς οίκους. Ακόμη, ορισμένα από τα βιβλία κυκλοφόρησαν με μεγάλη χρονική απόσταση μεταξύ τους. Αυτά τα γεγονότα εγείρουν το ερευνητικό ενδιαφέρον να αναζητηθεί, αρχικά, ο τρόπος με τον οποίο προσεγγίστηκαν τα διηγήματα από διαφορετικούς μεταφραστές στο πλαίσιο του ίδιου εκδοτικού οίκου, δεύτερον, να παρατηρηθούν οι διαφορετικές εκδοτικές τακτικές από μετάφραση σε αναμετάφραση και, σε τρίτο επίπεδο, να εντοπιστεί η διαφορετική αντίληψη που επικρατεί σχετικά με το «παιδαγωγικά ορθό» ανάγνωσμα από εποχή σε εποχή. Η μελέτη των αναμεταφράσεων των ίδιων διηγημάτων μπορεί να συντελέσει στην συναγωγή συμπερασμάτων τόσο για την αντιμετώπιση των πολιτισμικών δεδομένων, ατομικά, από τον εκάστοτε μεταφραστή εξετάζοντας τις μεταφραστικές επιλογές του, όσο και για τα αντανakλαστικά της κοινωνίας απέναντι στο λογοτεχνικό σύστημα. Οι διαφορετικές μεταφράσεις των ίδιων διηγημάτων από διαφορετικούς μεταφραστές, ή αλλιώς οι αναμεταφράσεις, διαχρονικές και συγχρονικές, μπορούν να μας οδηγήσουν σε συμπεράσματα σχετικά με τον ρόλο του μεταφραστή, τις μεταφραστικές επιλογές του, τις επιλογές των εκδοτικών οίκων, τις αντιλήψεις που φέρουμε για την παιδική ηλικία και το παιδικό ανάγνωσμα. Στην παρούσα εξέταση δίνεται μεγαλύτερη έμφαση στις αναμεταφράσεις των διηγημάτων παρά στις επανεκδόσεις τους από τον συγκεκριμένο εκδοτικό οίκο, εφόσον οι τελευταίες δεν παρουσιάζουν σημαντικές διαφοροποιήσεις από την αρχική έκδοση —διαφοροποιήσεις που ενδεχομένως να προδίδαν μετατόπιση των εκδοτικών στοχεύσεων.

Σημείο εξέτασης και κριτικής προσέγγισης στην παρούσα έρευνα αποτελούν κυρίως τα περικειμενικά δεδομένα των βιβλίων, επειδή λειτουργούν διαμορφωτικά για το τελικό νόημα της εξιστόρησης, αποκαλύπτουν σημαντικές για την εξέταση πληροφορίες ως προς τις στρατηγικές μετάφρασης και τους λόγους για τους οποίους έγιναν κατά περίπτωση συγκεκριμένες γλωσσικά μεταφραστικές επιλογές (Γαβριηλίδου 2018). Σύμφωνα με τον Genette (1997b: 2), το περικείμενο περιλαμβάνει όλες τις πληροφορίες που μπορεί να αντλήσει ο αναγνώστης από στοιχεία που μπορεί να βρει μέσα στο βιβλίο πέραν του λογοτεχνικού κειμένου. Πιο συγκεκριμένα, περικείμενο συνιστούν τα σημεία αυτά του βιβλίου που ενισχύουν την ανάπτυξη σχέσης μεταξύ βιβλίου και αναγνώστη, όπως είναι το εξώφυλλο, ο τίτλος, τα οπτικά γραφήματα, οι πρόλογοι, οι κολοφώνες, τα βιογραφικά των συντελεστών του, οι αφιερώσεις, υποσημειώσεις και κάθε είδους επιπρόσθετη πληροφορία λαμβάνει ο αναγνώστης από το βιβλίο πέρα από το λογοτεχνικό κείμενο (Γαβριηλίδου 2018: 114). Ειδικότερα, όταν πρόκειται για τη μετάφραση κλασικών έργων παιδικής λογοτεχνίας για παιδιά που συνοδεύονται από εικονογραφήσεις, «τότε μιλάμε για μία τριπλή σχέση, αφετηριακού κειμένου, διασκευασμένου κειμένου και εικονικής απόδοσης, στην οποία υπεισέρχονται, πολλαπλά και ιδιόρρυθμα, τα ερωτήματα σχετικά με τη φύση των κειμένων για παιδιά και των κειμένων για ενηλίκους (Κανατσούλη 2002: 179)».

Στόχος, επομένως, της παρούσας έρευνας είναι η συγκριτική εξέταση των διηγημάτων του Παπαδιαμάντη και των μεταφράσεών τους στη Νεοελληνική για παιδιά και νέους μέσα από τις εκδόσεις του εκδοτικού οίκου «Άγκυρα», ώστε να εντοπιστούν τυχόν μεταφραστικές παρεμβάσεις, ειδικότερα στα περικειμενικά σημεία των βιβλίων, στα οποία εξιστορούνται ανοίκεια για τους σημερινούς μικρούς

αναγνώστες πολιτισμικά τεκμήρια ή προδίδεται πολιτισμική και ιδεολογική μετατόπιση του κειμένου-στόχος σε σύγκριση με το πρωτότυπο. Επιπλέον, εκτός του ερευνητικού ενδιαφέροντος που παρουσιάζει η συγκριτική μελέτη ανάμεσα στο πρωτότυπο έργο του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη και τις μεταφράσεις του, ιδιαίτερα επωφελής μπορεί να αποδειχθεί και η συγκριτική μελέτη των διαφορετικών μεταφράσεων που προσφέρονται για το ίδιο το έργο του Παπαδιαμάντη. Ο μεταφραστής είναι φορέας και εκφραστής τόσο των προσωπικών του αντιλήψεων όσο και των αντιλήψεων της εποχής και της κοινωνίας του, των ατομικών, αλλά και συλλογικών, συγχρονικών του πεποιθήσεων. Γι' αυτόν τον λόγο δύο διαφορετικές μεταφράσεις του ίδιου λογοτεχνικού έργου, την ίδια χρονική περίοδο δεν θα είναι ποτέ ίδιες (Παπαδήμα 2012: 14). Επιμέρους στόχος της εξέτασης είναι η συμβολή στον διάλογο περί θεμιτού ή όχι της ενδογλωσσικής μετάφρασης των διηγημάτων του Παπαδιαμάντη. Την έλλειψη ερευνητικού μοντέλου εξέτασης της ενδογλωσσικής μετάφρασης θα προσπαθήσουμε να καλύψουμε με τη δημιουργία ενός εξατομικευμένου μοντέλου μελέτης, ως απόρροια των ερευνητικών παρατηρήσεων του υλικού μας, το οποίο, όσο είναι δυνατό, θα μπορεί να βρίσκει εφαρμογή και να γενικεύεται συνολικά στη μεταφρασεολογική ενδογλωσσική εξέταση των κλασικών λογοτεχνικών έργων για παιδιά και νέους.

Καθώς οι «Περιγραφικές Μεταφραστικές Σπουδές» παρατηρούν και περιγράφουν τα μεταφραστικά γεγονότα και αναζητούν τους λόγους που οδήγησαν σε συγκεκριμένες μεταφραστικές επιλογές, η εξέταση αντλεί μεθοδολογικά εργαλεία από το πεδίο της περιγραφικής μεταφρασεολογίας και της θεωρίας των «Περιγραφικών Μεταφραστικών Σπουδών» (Descriptive Translation Studies). Η ενδογλωσσική μετάφραση στερείται διακριτού θεωρητικού μοντέλου μελέτης και υιοθετεί θεωρίες και μεθοδολογικά εργαλεία της διαγλωσσικής μετάφρασης, εφόσον σε αυτήν έχει επικεντρωθεί για χρόνια διεθνώς το επιστημονικό ενδιαφέρον. Γι' αυτό και οι σχετικές με την ενδογλωσσική μετάφραση μελέτες υποστηρίζονται από τις θεωρίες της διαγλωσσικής μετάφρασης, εφόσον υπάρχει στενή συνάφεια μεταξύ τους (Korning-Zethsen, 2009). Ειδικότερα, όμως, στην παρούσα έρευνα, αξιοποιείται το μοντέλο του Genette (1997) ως βασικό μεθοδολογικό εργαλείο για τον έλεγχο των περικειμενικών πληροφοριών που λαμβάνουμε από τα κείμενα-στόχος.

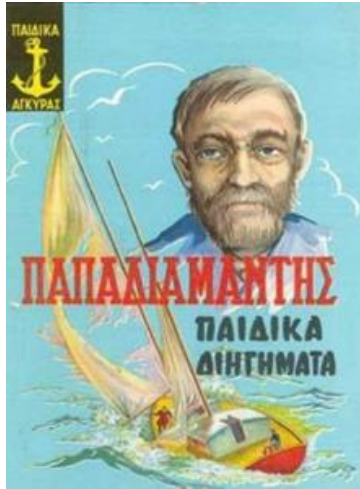
5. Ερευνητικές παρατηρήσεις

5.1. Εξωφυλλιακές συναντήσεις

Μπορεί παλαιότερα ο ρόλος των εξωφύλλων να ήταν καθαρά πρακτικός και να εξυπηρετούσε το δέσιμο των βιβλίων, αλλά στη συνέχεια απέκτησε μεγάλη επικοινωνιακή αξία (Ducan & Bosch 2013: 43 στο Γαβριηλίδου 2018: 148). Επιμελημένα εξώφυλλα σε βιβλία για παιδιά εμφανίζονται όλο και συχνότερα, μια σημαντική ένδειξη του status της παιδικής λογοτεχνίας και του σεβασμού προς τους μικρούς αναγνώστες (Γαβριηλίδου 2018: 154).

Ο εκδοτικός οίκος «Άγκυρα» ξεκινά την έκδοση των διασκευασμένων διηγημάτων του Παπαδιαμάντη ήδη από το 1963 και 1964 στο πλαίσιο της σειράς «Βιβλιοθήκη: Παιδική λογοτεχνία 'Άγκυρας'». Αριθμεί, μάλιστα, τα βιβλία στη ράχη τους αναδεικνύοντας με αυτόν τον τρόπο τη συνέχεια που ακολουθείται στην έκδοση των βιβλίων στο πλαίσιο αυτής της σειράς. Στο οπισθόφυλλο αναφέρεται τέσσερις φορές η λέξη «έλληνόπουλο» σε μία προσπάθεια να καταδειχθεί ο εθνικός χαρακτήρας των διηγημάτων. Τόσο το βιβλίο Παπαδιαμάντη, *Παιδικά διηγήματα* (1963) όσο και το *Πατριωτικά, Παπαδιαμάντη, Χρήστος Μηλιόνης και άλλα διηγήματα* (1964) και το

Χριστουγεννιάτικα διηγήματα (1969) φέρουν σκληρό εξώφυλλο και διαστάσεις μεγαλύτερες από τις συνήθειες που συναντάμε στα βιβλία για ενήλικους.

Εικόνα 1. Εκδόσεις «Άγκυρα», 1963

Εικόνα 2. Εκδόσεις «Άγκυρα», 1964

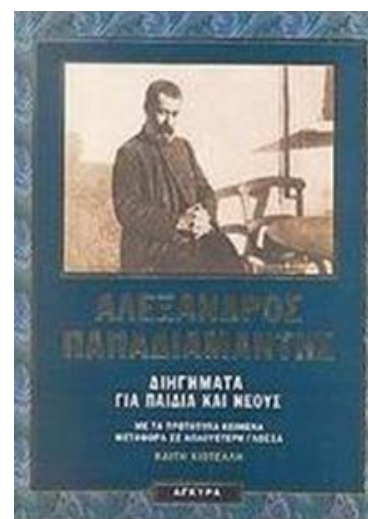

Εικόνα 3. Εκδόσεις «Άγκυρα», 1969

Αρκετά χρόνια αργότερα, το 2001, αφού οι προηγούμενες εκδόσεις επανακυκλοφόρησαν αρκετές φορές, ο εκδοτικός οίκος προβαίνει στην έκδοση του βιβλίου Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, Χριστουγεννιάτικα διηγήματα. Με τα πρωτότυπα κείμενα και μεταφορά σε απλούστερη γλώσσα: Για παιδιά και νέους και το 2002 στην κυκλοφορία του βιβλίου Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, Διηγήματα για παιδιά και νέους σε σύνθεση εξωφύλλου από τον Δημήτρη Αρβανίτη, τα οποία έχουν μεγαλύτερες διαστάσεις συγκριτικά με αυτές του 1963, 1964 και 1969 και θυμίζουν σε μήκος ακόμη και εκδόσεις εγκυκλοπαιδειών, διατηρώντας το άκαμπτο εξώφυλλο.

Εικόνα 4. Εκδόσεις «Άγκυρα», 2001

Εικόνα 5. Εκδόσεις «Άγκυρα», 2002

Η πρώτη έκδοση από τον εκδοτικό οίκο, το 1963, με τίτλο Παπαδιαμάντης, Παιδικά διηγήματα και σχεδιασμένο εξώφυλλο από τον Θ. Ανδρεόπουλο, φέρει ένα ανοιχτό κυανό χρώμα στο εξώφυλλο το οποίο καλύπτει τόσο το εμπροσθόφυλλο όσο και το οπισθόφυλλο. Η κύρια φιγούρα που απεικονίζεται στο εμπροσθόφυλλο είναι ένας

άνδρας με γένια και βαθιά μπλε μάτια, μελαγχολικό βλέμμα και αυλακωμένο πρόσωπο, πιθανότατα από τις δυσκολίες της ζωής. Ένα ακόμα στοιχείο που απεικονίζεται είναι μια βάρκα με ψηλό κατάρτι που προσπαθεί να ισορροπήσει πάνω σε μανιασμένα κύματα. Πάνω της βρίσκονται δύο ναυτικοί. Η επιλογή αυτού του στοιχείου έχει να κάνει με την περίοπτη θέση που λαμβάνει η θάλασσα στα διηγήματα του Παπαδιαμάντη, τόσο στην κάλυψη βιολογικών αναγκών των ηρώων –οι περισσότεροι επιδίδονται σε ναυτικές δραστηριότητες– όσο και στην ψυχογράφησή τους. Από το εξώφυλλο κιόλας γίνεται σαφές ότι πρωταγωνιστής είναι ο λαϊκός άνθρωπος της υπαίθρου, ο αγωνιστής της καθημερινής επιβίωσης.

Επιπροσθέτως, το βιβλίο είναι ενδεδυμένο με ταπετσαρία, μια παλαιότερη εκδοτική τακτική, στην οποία ένα χαρτί διακοσμημένο με σχέδια παρμένα από το θέμα του βιβλίου και επαναλαμβανόμενα μοτίβα επικολλάται στην εσωτερική πλευρά του εξωφύλλου. Οι εικόνες από τις οποίες αποτελείται η ταπετσαρία είναι, επίσης, θαλασσινές. Δίνεται η αίσθηση από την εικονογράφηση του εξωφύλλου ότι προβάλλεται η «ελληνικότητα» του βιβλίου. Η «ελληνικότητα» στα βιβλία προωθήθηκε και βρήκε πολλούς υποστηρικτές ήδη από τη δεκαετία του '50 (Κανατσούλη 2002: 40). Η Μένη Κανατσούλη επισημαίνει ορισμένες θετικές επιδράσεις του εθνικού στοιχείου στη λογοτεχνική παραγωγή για τους μικρούς αναγνώστες, όπως είναι: «η σε βάθος γνωριμία με την ελληνικότητα, όπως αυτή μορφοποιείται στη λογοτεχνία για παιδιά και η προαγωγή της ικανότητας κατανόησης του συλλογικού μας εαυτού» και η υποβοήθηση της κατανόησης οποιασδήποτε διαφορετικής κουλτούρας μέσα από την καλύτερη γνωριμία με την ελληνικότητα (2002: 27).

Από την άλλη πλευρά, εγείρεται και ένα άλλο ζήτημα που σχετίζεται με την εθνική λογοτεχνία, αυτό της ανάδειξης του εθνικού χαρακτήρα της λογοτεχνίας για να υπερτονίσει μια πιο εθνοκεντρική αντίληψη (Κανατσούλη 2002: 33). Η εκδοχή που θα λάβει η ανάδειξη της ελληνικότητας στην εκάστοτε έκδοση εξαρτάται από την κατευθυντήρια γραμμή του εκδοτικού οίκου και τις σκοπιμότητες που εξυπηρετούνται μέσω αυτής.

Ενδιαφέρον παρουσιάζει ακόμη το βιβλίο *Πατριωτικά, Παπαδιαμάντη, Χρήστος Μηλιόνης και άλλα διηγήματα*, το 1964 («Αγκυρα»). Αυτό συμβαίνει, διότι, σε αντίθεση με τις υπόλοιπες εκδόσεις από άλλους οίκους που δημοσιεύτηκαν με βάση την εορταστική θεματολογία ή υπό τον τίτλο *Τα παιδικά*, το συγκεκριμένο βιβλίο φαίνεται να έχει ως σκοπό την διασκευή διηγημάτων για την αναπτέρωση του εθνικού φρονήματος των ανήλικων αναγνωστών, όπως αποκαλύπτει και ο τίτλος του βιβλίου. Σε αυτή τη γραμμή φαίνεται να κινείται και η εικονογράφηση απεικονίζοντας στο εξώφυλλο έναν πολεμιστή με μακριά μαλλιά και μουστάκι, σηκωμένο βραχίονα που φέρει σπαθί και παραδοσιακή φορεσιά, παραπέμποντας στην Ελλάδα στη διάρκεια της Τουρκοκρατίας, την περίοδο όπου εκτυλίσσεται η πλοκή των περιεχόμενων στο βιβλίο αυτό διηγημάτων. Ο αρματολός καταλαμβάνει σχεδόν ολόκληρο το εμπροσθόφυλλο σε καφέ φόντο, ενώ δίνεται η εντύπωση της συνέχειας του εμπροσθόφυλλου με το οπισθόφυλλο λόγω της χρωματικής συνοχής. Στο οπισθόφυλλο διευκρινίζεται ότι στόχος είναι γνωριμία του ανήλικου αναγνώστη με τον Παπαδιαμάντη, ο οποίος «κινδυνεύει να μείνη θρύλος που λίγοι όμως τόν διαβάσουν» και να μεταδοθεί «τὸ πιὸ πολύτιμο δίδαγμα: Η ΑΓΑΠΗ ΣΤΗΝ ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ». Η έκδοση αυτή είναι, επίσης, ενδεδυμένη με ταπετσαρία. Σε αυτή απεικονίζονται άνδρες με σπαθιά ή πάνω στα αλόγα τους εν μέσω μάχης ή γυναίκες κατά τη διάρκεια των καθημερινών τους ασχολιών. Το εξώφυλλο σχεδιάστηκε από τον Θ. Ανδρεόπουλο και η εικονογράφηση στα εσώφυλλα από τον Μιχάλη Βενετούλια.

Το 1969, την επιμέλεια εξωφύλλου στο βιβλίο Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη, *Τα Χριστουγεννιάτικα διηγήματα* αναλαμβάνει για άλλη μια φορά ο Θ. Ανδρεόπουλος. Απεικονίζεται ένα παιδί με ενδυμασία που παραπέμπει στην επαρχιακή Ελλάδα του 19^{ου} αιώνα (πάνινος σκούφος, γιλέκο) και στην πάνω δεξιά πλευρά του εξωφύλλου ένα αγγελάκι που φαίνεται να το προσέχει, προδίδοντας με αυτόν τον τρόπο, τον έντονο θρησκευτικό χαρακτήρα που επιθυμεί ο εκδοτικός οίκος να προσδώσει στο βιβλίο. Στο οπισθόφυλλο αναφέρεται «ή χαρμόσυνη χριστουγεννιάτικη καμπάνα» και «ή γοητευτική παρουσία της έλληνοχριστιανικής πραγματικότητας».

Τέλος, στις εκδόσεις του οίκου «Άγκυρα» το 2001 και 2002, ο Δημήτρης Αρβανίτης (σύνθεση εξωφύλλου) επέλεξε να ενδύσει τα εξώφυλλα με το πρόσωπο του συγγραφέα. Στα *Χριστουγεννιάτικα διηγήματα* υιοθετείται το κόκκινο φόντο, ενώ στα *Διηγήματα για παιδιά και νέους* το μπλε φόντο. Ο Παπαδιαμάντης, όπως είχε αποτυπωθεί σε πραγματική φωτογραφία από τον Παύλο Νιρβάνα το 1906, εμφανίζεται καθισμένος σε μια καρέκλα σε ένα από τα καφενεία του Κολωνακίου, στην πλατεία Δεξαμενής, όπου σύχναζε, με σταυρωμένα τα χέρια και γερμένο το κεφάλι, στάση που προδίδει την ονειροπόληση του. Αυτές οι εκδόσεις, που προβάλλουν την πραγματική φιγούρα του Παπαδιαμάντη, φέρνουν τον μικρό αναγνώστη σε άμεση επαφή με τον συγγραφέα οπτικοποιώντας τη μορφή του.

5.2. Προλογικές σημειώσεις του μεταφραστή και του εκδότη

Ως προς τον επεκτατικό χαρακτήρα της μετάφρασης η Toledano Buendía (2013: 150-151) αναφέρει τις σημειώσεις του μεταφραστή, οι οποίες λαμβάνουν ρητή και άμεση μορφή, καθιστούν ορατή τη φωνή του μεταφραστή και τον διαφοροποιούν από τον συγγραφέα του πρωτοτύπου. Ο σχολιασμός με διάθεση επισήμανσης, εξηγεί, πραγματοποιείται από τον μεταφραστή για να διευκρινίσει όσα σημεία χρειάζονται ή παρουσιάζουν κάποιο ενδιαφέρον για τον αναγνώστη, όμως, για διάφορους λόγους, δεν μπορούν να συμπεριληφθούν στο κύριο κείμενο. Αυτό το «εργαλείο» όπως το χαρακτηρίζει η μελετήτρια, ουσιαστικά, υπογραμμίζει τη φωνή του μεταφραστή, καθώς την κάνει να ξεφεύγει από τη ροή του κειμένου, μεταδίδοντας ένα άμεσο μήνυμα στον αναγνώστη. Παράλληλα, τονίζει (Toledano Buendía 2013: 150) ότι συχνά ένας μεταφραστής επιλέγει να προβεί σε σημειώσεις για ενημερωτικούς, αισθητικής φύσεως ή ιδεολογικούς σκοπούς ή, ενώ μπορεί να διαφοροποιείται υφολογικά από το πρωτότυπο κείμενο.

Συναντάμε εκτενείς και λεπτομερείς σημειώσεις για τη μεταφραστική διαδικασία των διηγημάτων του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη στα βιβλία από τον εκδοτικό οίκο «Άγκυρα». Στην έκδοση του 1963 με τίτλο *Παπαδιαμάντης, Παιδικά διηγήματα* πέραν του ποιήματος του Λάμπρου Πορφύρα με τίτλο «Δέηση για την ψυχή του Παπαδιαμάντη», βρίσκουμε ένα προλογικό εκδοτικό σημείωμα. Αυτό απευθύνεται σε όλα τα «παιδάκια», όπως αποκαλούνται οι νεαροί αναγνώστες, και παρουσιάζει τον Παπαδιαμάντη ως έναν παππού που διηγείται ιστορίες σε όλα τα ελληνόπουλα κάτω από «τόν καθάριο ελληνικό ουρανό». Στη συνέχεια, ακολουθεί το σημείωμα του μεταφραστή Διονύσιου Μπατιστάτου με κάποια βιογραφικά στοιχεία για τον συγγραφέα. Παράλληλα, σε αυτό, καταδεικνύεται η σημαντικότητα ανάγνωσης του έργου του από όλα τα «ελληνόπουλα» εκτός του «στρυφνού και άνιαρού» εκπαιδευτικού πλαισίου και «σχολικού εξαναγκασμού».

Σύμφωνα με τον Genette (1997b: 12), τα βιογραφικά στοιχεία για τον συγγραφέα ή οι αξιοσημείωτες πληροφορίες για τη ζωή του, τις σπουδές και το έργο του αποτελούν συνήθη περικειμενικά στοιχεία που συναντάμε στη λογοτεχνία, καθώς λειτουργούν ως μεσολαβητές ανάμεσα στον αναγνώστη και το κείμενο. Μπορούμε να φανταστούμε,

ότι η λειτουργία αυτού του περικειμενικού στοιχείου, θα λαμβάνει σημαντικό ρόλο στις διασκευασμένες εκδόσεις του Παπαδιαμάντη για παιδιά και νέους, εφόσον συχνά προβάλλεται με σαφήνεια ως στόχος από τους εκδοτικούς οίκους και μεταφραστές η γνωριμία του ανήλικου αναγνώστη με τον συγγραφέα και το έργο του. Επιπροσθέτως αυτών των προλογικών περικειμενικών παρεμβάσεων, στις εκδόσεις αυτές, στο τέλος του βιβλίου, βρίσκουμε και ένα δισέλιδο γλωσσάρι για λέξεις ή εκφράσεις που διατηρούνται από το πρωτότυπο και θεωρήθηκε αναγκαίο να επεξηγηθούν περαιτέρω στους νεαρούς αναγνώστες.

Στην έκδοση του 1964, Πατριωτικά διηγήματα, δεν συμπεριλαμβάνεται κάποιο σημείωμα από τον μεταφραστή ή τον εκδότη, αλλά προστίθεται στον κολοφώνα του βιβλίου το δημοτικό τραγούδι «Του Χρήστου Μηλιόνη».

Στο βιβλίο που κυκλοφόρησε το 1969 με τίτλο, *Παπαδιαμάντης, Τα Χριστουγεννιάτικα διηγήματα*, βρίσκουμε ένα ποίημα από τον Γ. Βερίτη για τον Αλέξανδρο Παπαδιαμάντη και ένα σύντομο εκδοτικό σημείωμα, όπου ο συγγραφέας παρουσιάζεται για άλλη μία φορά ως ο παππούς που διηγείται ιστορίες στο «έλληνόπουλο». Στη συνέχεια, βρίσκουμε ένα τρισέλιδο σημείωμα του μεταφραστή, Διονύσιου Μπατιστάτου, υπό τον τίτλο «Κυνηγώντας τον ήλιο!», όπου αναδεικνύει τη σημασία της ανάγνωσης των διηγημάτων του Παπαδιαμάντη για την αφύπνιση της εθνικής συνείδησης των αναγνωστών. «Γεμίζει τόν άναγνώστη από μιά άγάπη στόν τόπο μας, τόν κάνει πατριώτη», «γιά τήν έλληνική οικόγένεια, πού δέν θά θέλη νά ξερριζωθή άπ' τήν πνευματική πραγματικότητα τοῦ τόπου μας, ΕΠΙΒΑΛΛΕΤΑΙ ν' άποκτήση, ν' άπολάυση...», «Κι αὐτή τήν άπαίτηση ἔχει άπ' τό έλληνικό άναγνωστικό κοινό το Παπαδιαμαντικό κείμενο» είναι μερικές από τις αναφορές στον πατριωτικό χαρακτήρα των κειμένων. Ακόμα, ακολουθεί ένα δισέλιδο γλωσσάρι με τον τίτλο «Άγνωστες λέξεις».

Εξωκειμενικές προλογικές σημειώσεις παρέχονται και από την Καίτη Χιωτέλλη στις νεότερες εκδόσεις «Άγκυρα», κινούμενες, όμως, σε διαφορετικό θεματολογικό πλαίσιο. Πιο συγκεκριμένα, στο βιβλίο *Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, Χριστουγεννιάτικα διηγήματα*, το 2001, οι προλογικές σημειώσεις της μεταφράστριας φαίνεται να απευθύνονται περισσότερο στους ενήλικους κηδεμόνες που θα αναλάβουν να φέρουν τον ανήλικο σε επαφή με το βιβλίο ή σε θεωρητικούς που μπορεί να δείξουν ενδιαφέρον για τη διαδικασία πίσω από το μεταφραστικό αποτέλεσμα. Σε αυτόν τον τρισέλιδο πρόλογο η μεταφράστρια καθιστά σαφείς τις γλωσσικές δυσκολίες του εγχειρήματος και τους γλωσσικούς ελιγμούς που κλήθηκε να πραγματοποιήσει. Παραδείγματα αυτών των δυσκολιών επισημαίνει πως ήταν ο μακροπερίοδος λόγος, ο προφορικός ιδιοματικός λόγος στα διαλογικά μέρη, το ναυτικό λεξιλόγιο, αλλά και οι αρχαιοπρεπείς μετοχές. Στο κατά ένα έτος μεταγενέστερο βιβλίο *Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, Διηγήματα για παιδιά και νέους* αναφέρει στις τρεις σελίδες του προλόγου τις ιδιαιτερότητες και τις δυσκολίες που συνάντησε για το κάθε διήγημα ξεχωριστά. Αυτές ήταν οι αναφορές στα ομηρικά έπη που αντιμετώπισε στο διήγημα «Γουτού Γουπατού», στο «Σπιτάκι στο λιβάδι» και στη «Μαυρομαντηλού», τα μέρη με ιδιοματικούς τύπους στο «Θαύμα της Καισαριανής», τον αρχαίο μύθο στο «Τ' αγνάντεμα». Ακόμη, διευκρινίζει την ακολουθία των κανόνων της Νεοελληνικής Γραμματικής της Δημοτικής του Μανόλη Τριανταφυλλίδη και του Λεξικού της Κοινής Νεοελληνικής του Ινστιτούτου Νεοελληνικών Σπουδών του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης κατά τη μεταφορά των διηγημάτων στη νεοελληνική γλώσσα.

Επιπλέον, παραπέμπει στον αντίστοιχο πρόλογο στην προηγούμενη έκδοση Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, *Τα Χριστουγεννιάτικα Διηγήματα*, όπου περιγράφει τη μέθοδο εργασίας της και, τέλος, ενσωματώνει μια ευχαριστήρια αφιέρωση στον Ν.Δ.

Τριανταφυλλόπουλο για την επιστημονική του συμβολή στις απορίες της μεταφράστριας επί τω έργω. Στην κριτική έκδοση του Ν.Δ. Τριανταφυλλόπουλου βασίστηκε, εξάλλου, η μεταφράστρια για την μελέτη του πρωτότυπου έργου του Σκιαθίτη συγγραφέα. Οι μεταφρασεολογικές αυτές σημειώσεις ρίχνουν άπλετο φως στη δουλειά του μεταφραστή και αναδεικνύουν τον ρόλο του, παρότι ο δωδεκάχρονος ανήλικος αναγνώστης, στον οποίο αποτίνεται το βιβλίο, πιθανότατα δεν έχει την υπομονή και την ωριμότητα να διαβάσει και να προβληματιστεί πάνω σε αυτές κατά το άνοιγμα του βιβλίου.

5.3. Ενδοκειμενικές και εξωκειμενικές σημειώσεις του μεταφραστή: προσθήκη και διδακτισμός

Ο ρόλος του μεταφραστή έρχεται στο προσκήνιο ακόμη και με την προσθήκη ηθικολογικών σχολίων ή επιμυθίων προς τους μικρούς αναγνώστες. Αυτά τα σχόλια μπορεί να επιθέτουν στοχεύσεις στα διηγήματα, οι οποίες όχι μόνο δεν δηλώνονται ρητά στο αφετηριακό κείμενο, αλλά πολλές φορές απομακρύνουν το νέο παραγόμενο κείμενο από την αρχική πρόθεση του συγγραφέα. Όπως τονίζει ο Genette «δεν υπάρχει αθώα μετατροπή – δηλαδή, που να μη μεταβάλλει με τον ένα ή τον άλλο τρόπο τη σημασία του υπο-κειμένου της» (Genette 1982: 417).

Δύο εκδόσεις στις οποίες συναντάμε έντονα το στοιχείο του διδακτισμού είναι αυτές από τον εκδοτικό οίκο «Άγκυρα», με τον τίτλο *Τα παιδικά* (1963) και *Τα Χριστουγεννιάτικα διηγήματα* (1969). Ο μεταφραστής, Διονύσιος Μπατιστάτος, προδιαθέτει τον μικρό αναγνώστη μέσα από σύντομα προλογικά κείμενα που προηγούνται του εκάστοτε διηγήματος του βιβλίου. Ο μεταφραστής, στο βιβλίο *Τα παιδικά* (1963) φαίνεται να προετοιμάζει τον νεαρό αναγνώστη για το επιμύθιο που θα ακολουθήσει, εφιστώντας του την προσοχή στις απροσεξίες, γιατί φέρουν «άνεπανόρθωτες συμφορές!» («Η Τελευταία βαπτιστική»), την υπακοή στις «μανούλες τους» για να «μή τίς πικραίνουν», («Η Στοιχειωμένη καμάρα») και τον σεβασμό στον «σιωπηλό ήρωα, τόν δάσκαλο», που «αν και πονεμένος, σμιλλεύει, κάτ' από δύσκολες συνθήκες, τούς παιδικούς χαρακτήρες» («Η Δασκαλομάννα»). Γι' αυτό προτρέπει τους ανήλικους αναγνώστες να δείχνουν «Εὐγνωμοσύνη στους εὐεργέτες, αγάπη στη μητέρα» («Γουτοῦ Γουπατοῦ» με επιτονισμένες τις λέξεις ευγνωμοσύνη και αγάπη), όπως ακριβώς ο Μανώλης, «ἕνα σακάτικο παιδί» («Γουτοῦ Γουπατοῦ»). Το υπέρτατο σημείο της μεταφραστικής παρεμβατικότητας στην αναγνωστική εμπειρία μέσω αυτών των εξωκειμενικών μεταφραστικών σημειώσεων που προλογίζουν τα διηγήματα παρατηρείται στην περίπτωση του διηγήματος «Η Χήρα τοῦ Νεομάρτυρος», όπου ο μεταφραστής δεν διστάζει να αποκαλύψει τον ένοχο για τον βασανιστικό θάνατο του Κωνσταντή («Εἶναι ὁ ἔνοχος, πού ξέφυγε...»), μία ανατροπή στην οποία βασίζεται ολόκληρη η πλοκή του διηγήματος και δεν γίνεται γνωστή πριν από το τέλος του στο πρωτότυπο κείμενο. Αυτό το συμβουλευτικό ύφος, η υπερτόνιση της εθνικής συνείδησης, όπως διαφαίνονται τόσο στα προλογικά μέρη όσο και στη μετάφραση, και η παρομοίωση του Παπαδιαμάντη με στενό συγγενή που διαβάζει παραμύθια στους αναγνώστες προδίδουν έντονο διδακτικό χαρακτήρα που στερεί τη λογοτεχνικότητα από το τελικό μεταφραστικό προϊόν.

Την ίδια πρακτική φαίνεται να ακολουθεί ο μεταφραστής Διονύσιος Μπατιστάτος και στο βιβλίο *Τα Χριστουγεννιάτικα διηγήματα* (1969). Στο διήγημα «Ο Αμερικάνος», προτρέπει τον ανήλικο αναγνώστη να διαβάσει αυτό το «δραματάκι, πού σέ συναρπάζει». Στο διήγημα «Ο Πολιτισμός εις τὸ χωρίον», σπεύδει να επικρίνει τους κατοίκους του χωριού για την αμέλεια, ασυνειδησία και αδιαφορία τους, που οδήγησαν στον θάνατο του παιδιού: «Λευκοί δολοφόνοι! Ὁ χαρτοπαίχτης Ἀριστείδης

Μαγγανόπουλος, ὁ ἀδιάφορος γιατρός· ὁ τοκογλύφος κυρ- Αργυρός· δολοφόνοι πού γίναν' αφορμή νά σβύση τόσο πρόωρα τό λυχναράκι τῆς ζωῆς τοῦ μικροῦ Λευτεράκη· δολοφόνοι πού βυθίσανε, μέ τήν ἐγκληματική τους ἀδιαφορία, στό μαύρο πένθος, μία χαροκαμένη μάννα, τή Θοδωριά». Τους χαρακτηρίζει τρεῖς φορές δολοφόνους, ἐνῶ μέ το ἐπίθετο «λευκοί» υποδηλώνεται ἡ ἔμμεση ἐμπλοκή τους στον θάνατο του παιδιοῦ, ἀλλά καί ἡ χιονισμένη χειμωνιάτικη νύχτα στη διάρκεια της ὁποίας διαδραματίστηκε το γεγονός.

Από τήν ἄλλη μεριά, ἐνδοκειμενικές παρεμβάσεις συναντάμε στα βιβλία σε μετάφραση ἀπό τήν Καίτη Χιωτέλλη (2001 καί 2002) που ἔχουν, ἐντούτοις, διαφορετικό λειτουργικό ρόλο. Ἡ μεταφράστρια θεωρεῖ σημαντική τή διατήρηση των γλωσσικών ἐπιλογών του Παπαδιαμάντη, εἴτε πρόκειται για ἀγνωστες λέξεις που ἀνήκουν κυρίως στη ναυτική ορολογία εἴτε για ἰδιωματικές ἐκφράσεις του πρωτοτύπου. Οἱ ἀγνωστες λέξεις καί ἐκφράσεις μεταφέρονται στο μεταφρασμένο διήγημα αὐτούσιες, μετά τήν ἀπώλεια του πολυτονικοῦ συστήματος, ἐνῶ ἀκολουθοῦνται ἀπό μια ἐνδοκειμενική παρενθετική παρέμβαση της μεταφράστριας με σημειώσεις που περιέχουν εἴτε προσδιοριστικές, διευκρινιστικές πληροφορίες [π.χ. «λεβάντης (ανατολικός)»] εἴτε ἀπόδοση των λέξεων μέσω συνώνυμων ὀρων [π.χ. «μαϊνάρισε (κατέβασε)»]. Πολλές τέτοιου εἶδους παρενθετικές ἐπεξηγηματικές μεταφράσεις βρίσκουμε καί στα δύο βιβλία, στο πλαίσιο της ξενοποιητικῆς διάθεσης που φαίνεται νά διακατέχει τή μεταφράστρια, ἀλλά καί τον ἐκδοτικό οἶκο «Ἀγκυρα» σε αὐτά τα συγκεκριμένα βιβλία.

Ένα ἄλλο στοιχεῖο που ἀξίζει νά σημειωθεῖ εἶναι οἱ ἀναφορές σε ἀρχαίους Έλληνες συγγραφείς που βρίσκουμε συχνά στο παπαδιαμάντικο κείμενο. Σύμφωνα με τήν ἀποψη του Νικολάου Καλοσπύρου (2002: 13) περί της συνολικῆς θεώρησης καί μελέτης του ἀρχαίου κόσμου μέσα ἀπό το ἔργο του Παπαδιαμάντη, ὁ Έλληνας πεζογράφος καί διηγηματογράφος χαρακτηρίζεται «ὡς φιλόλογος, τουτέστιν διερμηνέας μας ἐναντί του κλασικοῦ κόσμου καί ἐρμηνευτής ὄχι μόνο των λέξεων, ἀλλά πολύ περισσότερο –για νά κατανοηθοῦν καί ἐκεῖνες πληρέστερα– της ψυχῆς που τις γέννησε». Ἡ χριστιανική πίστη καί ἡ θρησκευτικότητα, δύο στοιχεῖα που ἀναβλύζουν ἐντονα ἀπό το ἔργο του Παπαδιαμάντη ἐνσωματώνουν μέσα τους ἰδανικά, σε μια προσπάθεια νά υπηρετήσουν περισσότερο τήν ωραιολατρεία παρά τή χριστιανική εὐλάβεια (Βαλέτας 2005: 147). Οἱ ἐκδόσεις ἀπό τον ἐκδοτικό οἶκο «Ἀγκυρα» σε μετάφραση ἀπό τήν Καίτη Χιωτέλλη (2001 καί 2002) ἀποτελοῦν διακριτό παράδειγμα ἀναφορικά με τή διαχείριση των ἀρχαίων ἀποφθεγμάτων. Πιο συγκεκριμένα, οἱ ὑπόλοιπες ἐκδόσεις συχνότερα τα διαγράφουν, ἄλλοτε τα παραφράζουν, τα ἀπλοποιοῦν ἢ, στις πιο ξενοποιητικές περιπτώσεις, εἴτε διατηροῦν ὀρισμένες ἐκφράσεις μέσα σε εἰσαγωγικά δίνοντας τήν ἐντύπωση ὅτι πρόκειται για ἀπόσταγμα σοφίας του λαοῦ εἴτε ἐνίοτε παραθέτουν κάποια διευκρίνιση σχετικά με τήν προέλευσή τους στο γλωσσάρι στο πίσω μέρος του βιβλίου (π.χ. «Ἀγκυρα, 1963»). Ἐντούτοις, στις δύο ἐκδόσεις (2001, 2002) σε μετάφραση ἀπό τήν Καίτη Χιωτέλλη, τα ἀποσπάσματα ὄχι ἀπλῶς μεταφέρονται στη Νέα Ἑλληνική πιστά, σε μια προσπάθεια νά μὴν χαθεῖ οὔτε μια λέξη καί νά γίνουν νοηματικῶς κατανοητά στον ἀνήλικο ἀναγνώστη, ἀλλά μέσα σε παρένθεση παρατίθεται ὁ δημιουργός, το ἀρχαῖο ἔργο καί ὁ στίχος, ἀπό ὅπου αὐτά προέρχονται, προδίδοντας με αὐτόν τον τρόπο τή σημασία που τους δίνει ἡ μεταφράστρια για τή συνολική πρόσληψη του ἔργου του Παπαδιαμάντη. Για παράδειγμα, στο διήγημα «Τὸ Σπιτάκι στοῦ Λιβάνου»:

Πρωτότυπο κείμενο: Αλ. Παπαδιαμάντης (1896)	Μεταφρασμένο: <i>Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, Διηγήματα για παιδιά και νέους</i> , Καίτη Χιωτέλλη (μτφρ.), 2002, Άγκυρα.
Ἦτο ὥρα δειλινὸν καὶ ἀπὸ πρωΐας ὁ αἰθὴρ ἦτο θολωμένος καὶ σκότος ἐπεκρέματο καὶ συννεφιά μεγάλη. «Ὅρῳρει δ' οὐρανόθεν νύξ».	Ἦταν ἡ ὥρα του δειλινού, καὶ ἀπὸ το πρωί ἡ ατμόσφαιρα ἦταν θολή καὶ κρεμόταν ἀπὸ πάνω σκοτάδι καὶ μεγάλη συννεφιά. «Νύχτα εἶχε βιαστεί νὰ πέσει ἀπ' τον ουρανό» (Οδύσ. ε 294).

Πίνακας 1. Το παράδειγμα διαχείρισης των αρχαίων αποφθεγμάτων

Η πρότυπη ομηρική περιγραφή είναι: «Ὡς εἰπὼν σύναγεν νεφέλας, ἐτάραξε δέ πόντον / χερσὶ τρίαιναν ἑλών• πάσας δ' ὀρόθουνεν ἀέλλας / παντοίων ἀνέμων, σύν δέ νεφέλεσσι κάλυψε / γαῖαν ὁμοῦ καὶ πόντον• ὀρῳρει δ' οὐρανόθεν νύξ./ Σύν δ' εὐρὸς τε νότος ἔπεσον ζέφυρός τε δυσαῆς / καὶ βορέης αἰθρηγενέτης, μέγα κῦμα κυλίνδων» (Καλοσπύρος, 2002: 110). Η μεταφράστρια επιλέγει νὰ διατηρήσει με ὅσο το δυνατόν μεγαλύτερη πιστότητα τις αναφορές του πρωτοτύπου, ἐνῶ ἡ προσοχή του αναγνώστη καὶ ἡ ροή της αφήγησης δεν θα λέγαμε ὅτι διασπάται, καθὼς πρόκειται για μια πολὺ σύντομη παρενθετική παραπομπή με στόχο τον προσδιορισμό του χωρίου.

5.4. Εσωτερική εικονογράφηση

Για τις εκδόσεις *Παιδικά Διηγήματα* (1963) καὶ *Χρῆστος Μηλιόνης καὶ ἄλλα διηγήματα* (1964) ὁ εκδοτικός οἶκος ἀνέθεσε τὴν εικονογράφιση στον Μιχάλη Βενετούλια. Η εσωτερική ασπρόμαυρη εικονογράφιση ἐμφανίζεται σε ὀρισμένες σελίδες ἀναπαριστώντας κυρίως τις διαλογικὲς σκηνές μεταξύ των πρωταγωνιστῶν. Εἰδικά στην ἐκδοση *Χρῆστος Μηλιόνης καὶ ἄλλα διηγήματα*, στόχος φαίνεται νὰ εἶναι ἡ ἀνάδειξη του ἡρωικοῦ αἰσθήματος καὶ του επαναστατικοῦ ἀγῶνα των ὑπόδουλων Ἑλλήνων ἐνάντια στην τουρκικὴ κυριαρχία. Το πάθος των αγωνιστῶν καὶ ἡ ἀπόγνωσή τους για ἐλευθερία γίνονται ἀμεσα ἀντιληπτά, χάρι στις ἀπεικονιζόμενες ἐκφράσεις των πρωταγωνιστῶν με τετραγωνισμένα μοτίβα καὶ ἐντονα πρόσωπα με περίγραμμα.

Το 1969 ὁ εκδοτικός οἶκος «Ἄγκυρα» ἀποφασίζει τὴν ἐκδοση του βιβλίου *Χριστουγεννιάτικα διηγήματα* σε εικονογράφιση ἀπὸ τον Νίκο Καστρινάκη. Απεικονίζονται τα πρόσωπα των διηγημάτων ἀπὸ τις διαλογικὲς σκηνές, ἐνῶ ὁ εικονογράφος φαίνεται νὰ ἀποτυπώνει τα συναισθήματα ἐκμεταλλευόμενος τις σκιές ἀπὸ το μολύβι. Συχνά, οἱ εἰκόνες θυμίζουν σκίτσα, καθιστώντας τὴν εικονογράφιση του συγκεκριμένου βιβλίου ἀρκετὰ νεωτεριστικὴ για τὴν ἐποχή της. Τόσο στις ἐκδόσεις του 1963, 1964 καὶ του 1969, οἱ ασπρόμαυρες εἰκόνες συνοδεύονται με μια σύντομη περιγραφὴ εἰλημμένη ἀπὸ το κείμενο, ἀναδεικνύοντας με αὐτόν τον τρόπο τὴ μετα-αφηγηματικὴ δυναμικὴ των εικόνων, που στοχεύουν νὰ ἀναπαριστήσουν μια σκηνὴ της πλοκῆς καὶ νὰ τὴν ἀφηγηθοῦν, παράλληλα, με τον δικό τους τρόπο.

Για τις ἐκδόσεις 2001 καὶ 2002 ἀπὸ τον εκδοτικό οἶκο «Ἄγκυρα» ἡ εσωτερικὴ καὶ ἐγχρωμη, πλέον, εικονογράφιση ἀποτυπώθηκε ἀπὸ τὴν Ελένη Τσακμάκη. Στο εσωτερικό του βιβλίου βρίσκουμε σε κάθε διήγημα μια εἰκόνα που καταλαμβάνει τὴν ἀριστερὴ καὶ τὴ δεξιὰ σελίδα καὶ ἀπεικονίζει κυρίως τοπία καὶ τον νατουραλιστικό χαρακτήρα των διηγημάτων. Η επικράτηση της εικονογράφισης σε δύο συνεχόμενες σελίδες διακόπτει τὴν ἀνάγνωση του μικροῦ ἀναγνώστη, καθὼς αὐτός θα πρέπει νὰ κοντοσταθεῖ, νὰ παρατηρήσει καὶ νὰ γυρίσει τὴ σελίδα. Παράλληλα, ὁμως, τα θερμὰ χρώματα ξεκουράζουν τὸ μάτι καὶ προσφέρεται μια εὐκαιρία για ἓνα σύντομο διάλειμμα.

6. Συμπερασματικές παρατηρήσεις

Στο πλαίσιο της γενικότερης θεώρησης της λογοτεχνίας ως πολύπλοκου και δυναμικού συστήματος, κάθε διασκευή συνιστά επανανάγνωση και επαναφήγηση μιας γνωστής ιστορίας. Κάθε κείμενο που αφηγείται μια ιστορία αποτελεί ένα πολιτισμικό γεγονός και κάθε διασκευή του αποτελεί τεκμήριο της διαρκούς επικαιρότητάς του. Η συγκριτική μελέτη των αναμεταφράσεων των διηγημάτων του Παπαδιαμάντη για παιδιά και νέους φέρνει στην επιφάνεια ενδιαφέρουσες παρατηρήσεις.

Μια πρώτη διαφοροποίηση που μπορούμε να εντοπίσουμε ανάμεσα στις παλαιότερες εκδόσεις (1963, 1964, 1969) με μεταφρασμένα διηγήματα του Παπαδιαμάντη στη Νεοελληνική και στις νεότερες (2001, 2002) από τον εκδοτικό οίκο «Άγκυρα» είναι η μετατόπιση των στόχων που επιδιώκονται μέσω των βιβλίων, όπως αυτοί ορίζονται ήδη στα περικειμενικά στοιχεία των βιβλίων.

Στις παλαιότερες εκδόσεις καθίσταται σαφής η στόχευση στη συμβολή των μεταφράσεων του έργου του Παπαδιαμάντη στην αφύπνιση του εθνικού αισθήματος των ανήλικων αναγνωστών και στη διαπαιδαγώγηση των σύγχρονων τότε «ελληνοπαίδων» βάσει των χρηστών ηθών της ελληνικής κοινωνίας. Ο Παπαδιαμάντης φαίνεται να ταυτίζεται με την εθνική μνήμη, ιστορία, ήθη, έθιμα και παραδόσεις. Εντούτοις, ακόμη και αυτές οι παλαιότερες και συγχρονικές μεταφράσεις, οι δύο του Μπατιστάτου (1963, 1969) και μία του Τσουκαλά (1964), φαίνεται να διαφοροποιούνται στοχοθετικώς, με την πρώτη να εμφορείται από πνεύμα χριστιανικό και τη δεύτερη να επικεντρώνεται περισσότερο στην ενίσχυση του αισθήματος του πατριωτισμού στους ανήλικους αναγνώστες. Η εξήγηση, πιθανώς, μπορεί να αναζητηθεί και στα βιογραφικά των ίδιων των μεταφραστών· ο Διονύσιος Μπατιστάτος χαρακτηρίστηκε ως άνθρωπος ιδιαίτερα θρησκευόμενος και ευλαβής, απόφοιτος της Θεολογικής Σχολής, ενώ ο Γεώργιος Τσουκαλάς, ασχολήθηκε με την ποίηση, την πεζογραφία, τη μετάφραση και την έκδοση βιβλίων και διακατεχόταν από αριστερά πολιτικά φρονήματα. Τη δεκαετία αυτή, με τις τόσο έντονες κοινωνικές αναταράξεις και τη δικτατορία των συνταγματαρχών, ο εκδοτικός οίκος «Άγκυρα» φαίνεται να προσανατολίζεται στην έκδοση διασκευών κλασικών συγγραφέων και στην αναπτέρωση του εθνικού φρονήματος των αναγνωστών. Οι εκδόσεις αυτές διατηρούν το πολυτονικό σύστημα, εφόσον αποτελούσε ακόμη τον επίσημο γλωσσικό κώδικα του κράτους.

Στις νεότερες εκδόσεις, από την άλλη πλευρά (2001, 2002), παρατηρούμε αλλαγή εκδοτικής «πλευσης» και η βαρύτητα εναποτίθεται στη λογοτεχνική σημασία του έργου. Στις αρχές του 21ου αιώνα διαφάνηκε ότι εν τω συνόλω το εκδοτικό ενδιαφέρον για την αναπαραγωγή έργων κλασικών συγγραφέων για παιδιά επανήλθε. Σημειώθηκε, ακόμη, κοινωνικά μια τάση αναπόλησης και επανεξέτασης του παρελθόντος, αλλά ακόμη και επιστροφής στα παλαιότερα καλλιτεχνικά ρεύματα. Στα εκδοτικά σημειώματα των βιβλίων αυτών το εγχείρημα της μετάφρασης τεκμηριώνεται βάσει της λογοτεχνικής αξίας του έργου του Σκιαθίτη συγγραφέα. Η πατριωτική διαπαιδαγώγηση αποφεύγεται στα σύγχρονα λογοτεχνικά βιβλία για παιδιά και η αναγκαιότητα γνωριμίας του ανήλικου αναγνωστικού κοινού με τα διηγήματά του Παπαδιαμάντη εντοπίζεται στη λογοτεχνικότητα του έργου του, που ξεπερνάει όρια και ηλικίες. Μάλιστα, ξεχωριστό ενδιαφέρον παρουσιάζουν οι προλογικές σημειώσεις της μεταφράστριας Καίτης Χιωτέλλη, οι οποίες περιστράφηκαν γύρω από τις γλωσσικές παρεμβάσεις, αλλά και τους γλωσσολογικούς και μεταφρασεολογικούς προβληματισμούς της στη διάρκεια της μεταφραστικής διαδικασίας. Η μεταφράστρια μοιράζεται την πορεία της έρευνάς της πάνω στο έργο του Παπαδιαμάντη, τις δυσκολίες που συνάντησε και αναλύει τους λόγους που την οδήγησαν να λάβει τις

συγκεκριμένες μεταφραστικές αποφάσεις. Η μοναδικότητα του σημειώματος αυτού έγκειται στο γεγονός ότι απευθύνεται σε ενήλικους κηδεμόνες που θα δωρίσουν αυτά τα βιβλία στα παιδιά ή ακόμα και σε εκπαιδευτικούς και κριτικούς, σε αντίθεση με τις υπόλοιπες εκδόσεις που φαίνεται να ξεκινούν μια διαλογική σχέση με τον νεαρό αναγνώστη (συχνά και σε β' πρόσωπο ενικού).

Με μεγάλη διαφορά θα λέγαμε ότι ο εκδοτικός οίκος «Άγκυρα» στις πιο πρόσφατες εκδόσεις του (2001 και 2002) σε απόδοση από την Καίτη Χιωτέλλη επιδεικνύει τη μεγαλύτερη τάση ξενοποίησης συγκριτικά με τις υπόλοιπες εκδοτικές προσπάθειες. Διατηρούνται οι συμπεριφορές των ανήλικων ηρώων (και όμως, ο Μανόλης ο Ταπός καπνίζει!), οι αναφορές σε έργα αρχαίων συγγραφέων και μύθους του αρχαίου κόσμου αποδίδονται όσο γίνεται πιστότερα, ενώ υποδεικνύεται, παράλληλα, η πρωτότυπη πηγή τους, οι ναυτικοί όροι μεταφέρονται με παρενθετικές επεξηγήσεις δίπλα για να γίνονται κατανοητοί και να συντελέσουν στον γλωσσικό εμπλουτισμό των αναγνωστών, τα ήθη και τα έθιμα περιγράφονται με ακρίβεια. Δίνεται η αίσθηση ότι η μεταφράστρια, Καίτη Χιωτέλλη, δεν θέλει να στερήσει από τον ανήλικο αναγνώστη τον πλούτο του πρωτοτύπου, όμως, ταυτόχρονα, έχει ως στόχο να διευκολύνει την ανάγνωσή του. («Μήπως είναι μια ευκαιρία και για τον νεαρό αναγνώστη των διηγημάτων του να ανατρέξει στις ίδιες πηγές και να πάρει μια άμεση γεύση από τα μεγάλα εκείνα έργα που έθρεψαν για αιώνες την ανθρωπότητα;», 2002: 9).

Σχετικά με το θεμιτό ή αθέμιτο του εγχειρήματος της ενδογλωσσικής μετάφρασης του Παπαδιαμάντη στην Νεοελληνική για το σύγχρονο ανήλικο αναγνωστικό κοινό η απάντηση, ίσως, θα πρέπει να αναζητηθεί στις πολυάριθμες μεταφράσεις και αναμεταφράσεις που βρίσκουμε στο έργο του τα τελευταία ενενήντα χρόνια. Οι εκδοτικοί οίκοι φαίνεται να θεωρούν σημαντικό να μεταφερθεί το έργο του Παπαδιαμάντη από το ευρύτερο σύστημα της ενήλικης λογοτεχνίας του 19^{ου} αιώνα στο υποσύστημα της λογοτεχνίας για παιδιά και αυτό διότι ο Παπαδιαμάντης δεν είναι μόνο εκφραστής των ηθών της εποχής του, αλλά είναι ψυχογράφος πανανθρώπινων βιωμάτων. Τα ενδογλωσσικά αυτά μεταφρασμένα έργα αποτελούν έναν ενεργητικό τρόπο να φέρουμε τους νέους πλησιέστερα στο έργο του σημαντικότερου Έλληνα διηγηματογράφου. Αυτή η μεταφορά, όμως, θα πρέπει να πραγματοποιείται με σεβασμό ως προς το γενικότερο πνεύμα του πρωτοτύπου. Η ύπαρξη μιας νοοτροπίας καθοδήγησης και διδακτισμού από τον μεταφραστή και τον εκδοτικό οίκο στερεί από τον ανήλικο αναγνώστη την ενεργητική συμμετοχή στην πρόσληψη του έργου, την αβίαστη εξοικείωση με το περιεχόμενο και την εμβάθυνση μέσα από μια εσωτερική διαδικασία δόμησης της γνώσης. Με την προσθήκη διδακτισμού και ηθικολογιών ο ανήλικος αναγνώστης σε ορισμένες περιπτώσεις μετατρέπεται σε παθητικό δέκτη, χειραγωγείται προς τον προβληματισμό για συγκεκριμένα θέματα και κατευθύνεται προς την αναγνώριση νορμών που ισχύουν τη χρονική εκείνη περίοδο στην κοινωνία του.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Baker, M. (ed.) (1998). *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London & New York: Routledge.
- Βαλέτας, Γ. (2005). Ο άνθρωπος και η εποχή του. Στο Γ. Φαρίνου-Μαλαματάρη (επιμ.), *Εισαγωγή στην πεζογραφία του Παπαδιαμάντη: επιλογή κριτικών κειμένων*. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Κρήτης, 147–155.
- Γαβριηλίδου, Σ. (2018). *Εκδότες, βιβλία, παιδιά*. Θεσσαλονίκη: University Studio Press, Εκδόσεις Επιστημονικών Βιβλίων & Περιοδικών.

- Ζουμπουλάκης, Σ. (2016). *Ο στεναγμός των πενήτων. Δοκίμια για τον Παπαδιαμάντη*. Ηράκλειο: Πανεπιστημιακές εκδόσεις Κρήτης.
- Ersland, A. (2014). *Is Change Necessary? A study of norms and translation universals in intralingual translation*. MA Thesis, Bergen: University of Bergen.
- Εσκαρπί, Ντ. (1995). *Η Παιδική και Νεανική Λογοτεχνία στην Ευρώπη*, μτφρ. Στ. Αθήνη. Αθήνα: Καστανιώτης.
- Ζουμπουλάκης, Σ. (2011). Το ζήτημα της μετάφρασης του Παπαδιαμάντη στη δημοτική και οι Έλληνες λογοτέχνες. Στο Εταιρεία Παπαδιαμαντικών Σπουδών (επιμ.), *Γ' Διεθνές Συνεδρίου για τον Αλέξανδρο Παπαδιαμάντη*. Ηλεκτρονικά πρακτικά, 29/09/2011-2/10/2011, Σκιάθος. Ανακτήθηκε από: <https://bit.ly/3bzwz6B>
- Genette, G. (1982). *Palimpsestes*. Paris: Editions du Seuil.
- Genette, G. (1997). *Palimpsests: Literature in the second degree*. Lincoln: University of Nebraska Press.
- Genette, G. (1997b). *Paratexts: Thresholds of Interpretation*, transl. J.E. Lewin & R. Macksey. Cambridge: Cambridge University Press.
- Καλογήρου, Τζ. (προλ. & επιμ.) (2000). *Ξαναδιαβάζοντας τους Έλληνες Κλασικούς*. Πρακτικά Ημερίδας, 14/10/2000. Αθήνα: Παπαδόπουλος, 13–16.
- Καλοσπύρος, Ν. (2002). *Η αρχαιογνωσία του Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη*. Αθήνα: Εταιρεία Παπαδιαμαντικών Σπουδών & Εκδόσεις Δόμος.
- Κανατσούλη, Μ. (2002). *Αμφίσημα της παιδικής λογοτεχνίας (Ανάμεσα στην ελληνικότητα και την πολυπολιτισμικότητα)*. Αθήνα & Θεσσαλονίκη: Σύγχρονοι Ορίζοντες.
- Κανατσούλη, Μ. (2011). Μετα-αφηγήσεις/διασκευές λαϊκών παραμυθιών για παιδιά». Στο Δ. Δαμιανού, Σ. Οικονομίδου (επιμ.), *Αφηγήσεις που δεν τελειώνουν ποτέ...Κειμενικές και εικονογραφικές διασκευές για παιδιά*. Αθήνα: Παπαδόπουλος, 77–96.
- Κανατσούλη, Μ. (2018). Ράγκος, Γ. (2018). Στα μυστικά του βάλτου (Π. Πανταζής, Εικονογρ.). Αθήνα: Polaris - Διασκευάζοντας το μυθιστόρημα της Π. Δέλτα σε Graphic Novel. *Διάλογοι! Θεωρία και Πράξη στις Επιστήμες της Αγωγής και Εκπαίδευσης*, 4, 194–199. Ανακτήθηκε από: <https://bit.ly/3nIE43C>.
- Καραγεωργίου, Τ. (2011). Ο Παπαδιαμάντης αυτομεταφραζόμενος. Στο Μ. Μ. Στεργιούλης (επιμ.), *Αλέξανδρος Παπαδιαμάντης, 100 χρόνια από το θάνατό του*. Αθήνα: Εταιρεία Συγγραφέων, Πανελλήνια Ένωση Φιλολόγων, 121–134. Ανακτήθηκε από: <https://bit.ly/3xZiUNB>.
- Κονταξή, Ε. και Τ. Τσιλιμένη (2020). *Εισαγωγή στην παιδική και εφηβική λογοτεχνία της Ευρώπης. Έργα και συγγραφείς*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Ροπή.
- Newmark, P. (1999). Taking a Stand on Mary Snell-Hornby. *Current Issues in Language & Society* 6 (2), 152–154.
- Παπαδήμα, Μ. (2012). *Τα Πολλαπλά Κάτοπτρα της Μετάφρασης*. Αθήνα: Νεφέλη.
- Shavit, Z. (1986). *Poetics of Children's Literature*. Athens & London: University of Georgia Press.
- Toledano, Buendía C. (2013). Listening to the voice of the translator: A description of translator's notes as paratextual elements. *The International Journal for Translation & Interpreting Research* 5 (2), 149–162.
- Tymoczko, M. (2005). Enlarging Translation Theory: Integrating Non-Western Thought about Translation. In T. Hermans (ed) *Translating Others*. Manchester: St. Jerome.
- Χιωτέλλη, Κ. (2011). Παπαδιαμάντης προσιτός στις νεότερες γενιές. *Ελευθεροτυπία, Βιβλιοθήκη* 653, 10–12. Ανακτήθηκε από: <https://bit.ly/3u4oNYD>.

Zethsen-Korning, K. (2009). Intralingual translation: An attempt at description. *Meta: Journal des traducteurs- Érudit*, 54 (4), 795–812.

Υλικό Μελέτης

- Παπαδιαμάντης, Α. (1963). *Παιδικά διηγήματα*. Μπατιστάτος, Δ. (απόδοση στη δημοτική), Βενετούλια, Μ. (εικονογράφηση). Αθήνα: Άγκυρα.
- Παπαδιαμάντης, Α. (1964). *Πατριωτικά Παπαδιαμάντη. Χρήστος Μηλιόνης και άλλα διηγήματα*. Τσουκαλάς, Γ. (απόδοση στη δημοτική), Βενετούλιας, Μ. (εικονογράφηση). Αθήνα: Άγκυρα.
- Παπαδιαμάντης, Α. (1969). *Τα Χριστουγεννιάτικα διηγήματα*. Μπατιστάτος, Δ. (απόδοση στη δημοτική), Καστρινάκη, Ν. (εικονογράφηση). Αθήνα: Άγκυρα.
- Παπαδιαμάντης, Α. (2001). *Χριστουγεννιάτικα διηγήματα*. Χιωτέλλη, Κ. (με τα πρωτότυπα κείμενα σε απλούστερη γλώσσα για παιδιά και νέους), Τσακμάκη, Ε. (εικονογράφηση). Αθήνα: Άγκυρα.
- Παπαδιαμάντης, Α. (2002). *Διηγήματα για παιδιά και νέους*. Χιωτέλλη, Κ. (με τα πρωτότυπα κείμενα σε απλούστερη γλώσσα για παιδιά και νέους), Τσακμάκη, Ε. (εικονογράφηση). Αθήνα: Άγκυρα,